

Industrijska arhitektura

Kaj storiti? Nič. Zašč

Besedilo in fotografije Matej Mljač

ni bilo porušeno, ko zveza med nebom in zemljo ni bila pretrgana. Iz generacije v generacijo so predajali zarotitve in magične obrazce, s katerimi je bilo mogoče doseči ekstazo in v stiku z neskončnim očistiti in pomladiti svet. Tudi mnogi sodobni astrofiziki in raziskovalci malih delcev na zelo poetičen način govorijo o spominu »snovi-energije«, planetarni in galaktični »duši«, umiranju ozvezdij in tako naprej. Pesniki so

isenberg in Schrödinger, Lang, Schnitzler, Trakl ... če omenim le nekaj tujcev. Tudi Ljubljana, da ne bo nesporazuma, je – sicer za kratek čas politične odjuge po zlomu monarhije – postala evropsko mesto v polnem smislu. Z velikanskim elanom smo oblikovali svojo univerzo, sodobne umetniške in strokovne ustanove, salonsko, kavarniško in športno življenje, tako da o provincialni zatohlosti, vsaj v prvi polovici dvajsetih let,

vrača v tem smislu, da skušajo s sleherno pesmijo (besedno mantro, besedno mandalo) v hipnem izbrisu ega zaceliti rano sveta. Temu ozdravljenju rečemo doživetje Vsega ali, če si pomagam s T. S. Eliotom, negibno središnico plesa. Pomembno je, da je človekovi končnosti dan dotik neskončnega kot dogodek, ne pa neka neosebna, zunanja trajnost.

Pa vendar: ali ni danes glas poezije slišen vedno manj?

Seveda je. Izrinjanje poezije iz sveta je pač dejstvo. Poeziji se tako rekoč sodi, je pred trubunalom. Zato je moja tožba, o kateri me sprašujete, tudi obtožba metafizičnega pokopališča, na katerem živimo.

Vaš zadnji roman Zmagoslavje podgan, ki oživlja pomen Slavka Gruma za Slovence, hkrati oživlja srednjeevropsko duhovno zgodbo prve plovice dvajsetega stoletja, zgodbo, s katero je povezano tako bistveno zlo kot napredek istega stoletja. Srednjeevropska identiteta torej obstaja?

Ja, v enem prejšnjih vprašanj sva se je dotaknila. V času, ko sem se pripravljala na pisanje romana in sem poskušal predreti časovni jezik z branjem takratnih časnikov, sem bil nad to identiteto nemalo začuden. Prebiral sem predvsem kronike, podlistke, vesti, zanimivosti; prepletale so se v barvit kolaž neverjetnih usod in dejanj. Med Donavo in Jadranom so vznikale drzne zamisli, ki se še do danes niso izpele, tu so živeli Freud, Mahler in Schönberg, Kafka in Kandinsky, He-

ni bilo mogoče govoriti. Žal so se nad ranjeno Evropo že zgrinjali črni oblaki: daljnega leta 1920 je v Trstu gorel slovenski Narodni dom, na Koroškem pa potekal mračnjaški plebiscit, ki ni bil nič drugega kot uzakonjen pogrom proti etnični manjšini, a svarila – zaradi političnega mešetarnenja – nihče ni vzel resno, vse do sredine tridesetih let!

Kaj je pravzaprav srednjeevropska identiteta?

Vanjo sodi, po mojem mnenju, bolj kot danajski valčki in tržaški espresso, neka eksistencialna razpetost, ki na dramatičen način združuje višino in pritlehnost, zateženost in sproščenost, radost in melanholijo, ljubezen do novosti in privrženost tradiciji. Se je to zgodilo zaradi križanja številnih kultur in duhovnih poti, še preden je prišlo do nestrpnosti, značilne za drugo polovico stoletja? Nič nam ne pomaga, če omenjeno razcepljenost, ki je zelo ustvarjalna in poetična, imenujemo latentna shizofrenija: razmisliti velja, zakaj ima »večno vračanje istega« podoba sobivanja belega in črnega. Preplet skrajnosti je, v to sem prepričan, naravni tek sveta, je razburljiva lepota vsega, kar je drugačno in kar puščam svobodno teči mimo sebe.

Svobodno že, ampak ali tudi brez bolečine?

Jasno, zmeraj gre tudi za odrekanje. Saj sveta ne morem misliti drugače kot v dramatičnem prepletu. Mir je res mir, a hkrati je največja drhtavica. Zamišljam si, da je svet tako čutil tudi Heraklit.

Industrijska arhitektura je del arhitekturne dediščine, ki nazorno izpričuje tehnični, gospodarski, in kulturni razvoj mesta. Zaradi tehnološkega razvoja velikih družbenih in gospodarskih sprememb, ki so radikalno posegle v obstoječo mestno zemljiško politiko, je danes ogrožena. Objekti Cukrarne, Tobačne tovarne, Šumija in tovarne Rog že vrsto let v samem centru mesta Ljubljana stagnirajo. Vsak s svojo barvito preteklostjo in današnjo propadajočo sliko. Vsaka generacija mora zgraditi svoje mesto. Današnja kaže dediščino votlih hiš.

Varstvo industrijske dediščine vključuje usklajevanje želja med zagotavljanjem kontinuitete arhitekture in uvajanjem novih oblik njene rabe in novih vsebin. Temu se ne moremo izogniti. Naloga varstva je moralna dolžnost posameznika. Varujemo tisto, kar ocenjujemo za vredno. Ta je vselej predmet družbenega dogovarjanja in subjektivne strokovne presoje, ki izhaja iz splošne kulturne ozaveščenosti.

Izgubljeni *raison d'être*

»V Ljubljani in nekaterih drugih slovenskih mestih je v nevarnosti cela vrsta pomembnih industrijskih objektov iz preteklih dveh stoletij, ki so bili zgrajeni na obrobju pozidanih mest, ob pomembnih transportnih poteh, cestah, rekah in železnicah. Danes pa so del pozidanih mest ali celo mestnih središč,« pove dr. Breda Mihelič iz Urbanističnega Inštituta Republike Slovenije. Cukrarne, Tovarna Rog, Tobačna tovarna in Šumi so kompleksi, »ki so na ta način izgubili svoj prvotni *raison d'être*«.

Za investitorje so objekti nezanemljivi, dodaja dr. Breda Mihelič, medtem ko zemljiščem, na katerih stojijo, velikim parcelam sredi mesta, raste cena in postajajo ekonomsko zanimiva in dragocena predvsem kot potencialne nove zazidljive površine. »Prizadevanja za ohranitev, prenovu in ponovno vključitev starih industrijskih objektov v mestno življenje so spričo ekonomskih argumentov pogosto brez pravega uspeha.« Cela vrsta tujih in tudi domačih primerov dokazuje, da prenova industrijske arhitekture ni samo kulturno dejanje, pač pa je tudi ekonomski uspeh, je prepričana dr. Breda Mihelič.

Posluh mesta

Prav ti štirje objekti sodijo med pomembne kulturne spomenike Ljubljane, nadaljuje dr. Damjan Prelovšek. »Vsaka od stavb nosi v sebi del zgodovinskega spomina mesta, ki ga velja ohraniti tudi poznejšim rodovom Slovencev. Hkrati gre za štiri akutne probleme spomeniškega varstva v naši prestolnici, pri katerih se zastavlja vprašanje biti ali ne biti.« Dr. Damjan Prelovšek, direktor direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo, vidi v sedanjih in pomembnih problematiki mesta svetle čase. »Direktorat za kulturno dediščino pri MZK doslej z mestno upravo ni našel skupnega jezika. Vendar se zdi, da so se z imenovanjem novega vodje oddelka za urbanizem pri MOL stvari spremenile na bolje in da je napočil čas skupnega iskanja rešitev.« Urbanist in novi vodja urbanističnega oddelka na MOL Miran Gajšek kaže po mnenju in izkušnjah dr. Prelovška velik posluh za spomeniško problematiko. »Z njim se redno sestajamo in prepričan sem, da bo sodelovanje kmalu rodilo tudi konkreten sad, s katerim bomo dokazali, da ministrstvo za kulturo nikakor ne zavira mestnega razvoja. Nasprotno! Prizadeva si najti primerno funkcijo za vrsto »odpisanih« objektov, da bi lahko nemoteno živeli naprej.